

XXI ВЕК

СВЕТЪТ МЕЖДУ СЪТРУДНИЧЕСТВОТО И ТЕРОРИЗМА

**ДОКЛАДИ ОТ НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ
ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
"ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР"
ПРОГРАМА "МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ
И ПОЛИТОЛОГИЯ"**

Варна, 2005

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
“ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”

Програма “Международни отношения
и политология

1. Глобални тенденции за развитие и пътища за бъдещето му	7
Проф. д.ф.и. Петко Ганчев	7
2. Трансгранично сътрудничество по външните граници на ЕС	19
Доц. д-р Лаура Униш (Испания)	19
3. О проблематиката партньорство и сътрудничества стран Европа Централна Азия на съвременен етап	27
Д-р Ирина Морозова (Холандия)	27
4. Политически тероризъм в Русия (издвоения, практика, традиции)	60
Доц. д-р Ангелина	60
5. Историческо бъдеще на модела на Варненската конституция за гражданските права	69
Докл. д-р	69
6. Геополитически сценарии и “съдбата” на международно тероризъм	73
Доц. д-р Георги Маринов	73
7. Хетерогенни ефекти на глобализацията	91
Гл.ас. Ивайло Лазаров	91
8. Руската идея и постсъветската идентичност	100
Гл.ас. д-р Дарина Григорова	100
9. Бъдещето на Русия – глобално, регионално или невъзможно?	104
Проф. д-р Нина Дюлгеров	104
10. За някои парадокси на наследството и толерантността	119
Проф. д-р Вангел Кукюв	119
11. Стратегии в теорията на игрите. Приложение в политическата наука	120
Доц. д-р Тодорка Кострова	120
12. Преимодерен хаос, национализъм и глобализация	144
мрежи – Балканите в началото ХХ век – Пламен Димитров	144

Варна, 2005

ПОЛИТИЧЕСКИЯТ ТЕРОРИЗЪМ В РУСИЯ XIX – XX ВЕК ИДЕОЛОГИЯ, ПРАКТИКА, ТРАДИЦИИ

Андрей Андреев

Политическият тероризъм като идеология и практика се заражда в Русия през втората половина на XIX век. Негова характеристика не са отделни терористични актове, целящи премахване на определени политически лица. Това явление е доста по-старо. Става дума за идеология, определяща терора като средство за дестабилизация на обществото и поставяща си за цел промяна на политическото статукво. Появата на организирания руски политически тероризъм се свързва с идеите на П. Н. Ткачов и дейността на организацията “Народная воля”. Идеологията на П. Ткачов показва, че тероризмът не се влияе от граници и реално няма родина. Руският народник е повлиян от възгледите на Прудон и Бланки, от които заимства немалко при оформянето на своето учение. По-късно “Народная воля” (“Народна свобода”) влияе върху редица организации и дейци, свързани с терора, както в Русия, така и извън нейните граници. Отделни аспекти на идеите на П. Ткачов, доразвити и допълнени от Б. Савинков, Л. Троцки и др., можем да открием и през втората половина на XX век при някои крайно леви терористични групи в Западна Европа. Така, за съжаление, руският политически тероризъм успява да създаде традиции, като не само се влияе от външни фактори, но и дава свой принос в идеологията и практиката на световния тероризъм.

П. Ткачов е един от идеолозите на народническото движение. Като крайна цел на борбата той поставя анархията – обществото на абсолютната социална справедливост. Постигането на тази цел минава през революционна борба, в която важна част е политическият терор. Последният трябва да дестабилизира обществото и държавния строй и да осигури успешно поемане на властта от народа. Друг идеолог на народническото М. Бакунин също сочи анархията като висша форма на организация на обществото. Той обаче залага на масово въстание, а терорът разглежда като съпътстващ елемент на всенародния бунт. Той счита, че към анархия ще се стигне веднага след свалянето на стария строй. В отлика от него Ткачов счита

“революционната държава” за преходен етап към анархията. Основната разлика между двамата обаче, е пътят към анархията. П. Ткачов обосновава необходимостта от планомерен терор, като основно средство за революционна промяна в политическото и обществено устройство на дадена държава, а впоследствие и в целия свят. Организация с такава цел е създадена през лятото на 1879 г. – “Народная воля”, ръководена от Андрей Желябов и София Перовска. За да парализира дейността на правителството, тя предприема редица терористични актове. Крайната цел, както и начинът по който тя ще бъде постигната, са ясно формулирани в “Програмата на изпълнителния комитет на “Народная воля”. Интересни и подробни сведения за дейността на терористичната група се съдържат и в мемоарите на Вера Фигнер, активен участник в тези събития [1].

За периода 1879 – 1881 г. народovolците извършват серия от атентати срещу видни политически фигури в Русия. Терористичните актове започват още от началото на 1878 г., т.е. преди официалното създаване на “Народная воля”. На 6 февруари 1878 г. Вера Засулич ранява тежко началника на петербургската полиция Трепов. Покъсно тя е оправдана в публичен процес, въпреки нейните самопризнания и ясни доказателства за вината ѝ. Резултатът от процеса предизвиква масови демонстрации в редица големи градове. В Одеса стават сблъсъци на демонстрантите с полицията. Заловен е организаторът – Ковалски, осъден на смърт и екзекутиран на 14 август 1879 г. Отговорът не закъснява – на 16 август с.г. началникът на III-то отделение на петербургската полиция е прободен с кинжал в гърдите на една от най-оживените столични улици. Няколко дни покъсно той умира от раните си. Нападателят така и не е заловен [2].

Скоро след създаването си “Народная воля” се ориентира към покушение срещу император Александър II. През пролетта на с.г. тридесетгодишният учител Александър Соловьов стреля с револвер срещу владетеля, но не го улучва. Атентаторът отказва да дава показания пред следствието и съда. Така не става ясно дали той е свързан с терористичното крило на народниците, или атентатът е негово самостоятелно дело.

Правителството взема мерки за прекратяване на покушенията. За борба с терора е създаден специален комитет, ръководен от Гурко, Тотлебен и Лорис-Меликов. На тях са подчинени новоназна-

чените шестима генерал-губернатори в Петербург, Москва, Варшава, Киев, Харков и Одеса. Предоставени им са извънредни пълномощия за борба с терористични организации. Предвид мерките, взети от полицията, терористите се ориентират към бомбени атентати.

На 1 декември 1879 г. в 10 часа и 30 минути московската гара е разтърсена от силен взрив. Взривен е един от императорските влакове, връщаш се с багажа на Александър II от кримската резиденция Ливадия. Според разписанието първо трябвало да пристигне влакът със самия император. Явно бомбата била предназначена за него. Повреда на локомотива край Харков, променя разписанието и спасява императора. Следствието установява останки от мина и електрически взривател под релсите. Мястото се оказва свързано с 24-метров тунел. Той започвал от избата на къща, намираща се недалеч от железопътната линия. Тя била наета от двама души, представили се за инженери, под името Сухорукови [3].

Следващото покушение срещу Александър II е извършено през февруари 1880 г. Подготвяни са два атентата. Използван е опитът от взрива на Московската гара. Група народоволци решават да изкопаят тунел под столична улица, където да бъде заложена мина, която трябвало да се взриви при преминаването на каретата на владетеля. Несъвършените взриватели и на първо място трудностите при прокопаване на тунел под централна улица в Петербург, принуждава терористите да се откажат от този план. Подготовката на второто покушение обаче, върви по-гладко. Предвиждало се взривяване на дворцовата трапезария на 17 февруари 1880 г., когато император Александър II приемал българския княз Александър Батенберг. Народоволецът Халтурин постъпва на работа в двореца като дърводелец. Използвайки небрежността на охраната, той успява да внесе около 50 килограма взрив, пренасяйки го ежедневно, на малки пакети. Халтурин преценява точно действията си, като запалва фитил, достатъчно дълъг, за да може да напусне двореца и да предизвика взрив точно когато всички присъстващи седат на трапезата. Нарушаването на протокола от страна на Александър II и Александър Батенберг (разговорът на четири очи в кабинета на императора продължава доста по-дълго от предвиденото време) спасява живота им. Загиват 19 души от охраната и прислугата, други 48 са ранени.

След атентата полицията разкрива част от народоволците.

Арестуван е и водачът им – Андрей Желябов. Властите лековерно отчитат, че заплахата е отстранена. Това не е така. Ръководството на групата е поето от София Перовска. Решава се да бъде устроена засада на императора по време на ежедневните му разходки по улиците на Петербург, от които той не се отказва, въпреки покушенията срещу него. Терористите планират нападение с ръчни гранати, изработени от члена на “Народная воля” Н. Кибалчич. След арестите членовете на организацията значително намаляват. Те не можели да поставят засада на всички маршрути за разходка на владетеля и в немалка степен се разчитало на случайността. На 1 март 1881 г., в 15 часа, Александър II се прибирал от разходка. Екскортът попада на засада. Гранатар хвърлена от Н. Рисаков разбива каретата и убива конете. Императорът остава невредим. Докато изчаква нова карета, той решава да говори със заловения терорист. Тогава друг от групата – И. Гриневицки поваля владетеля и взривява граната. Императорът издъхва няколко часа по-късно [4].

След убийството на император Александър II властите ликвидират “Народная воля”. Последователи на организацията правят по-късно неуспешен опит за атентат срещу Александър III, довел до нови репресии и присъди с продължителен срок.

През 90-те години на XIX век либералното народничество отрича терора и се ориентира към мирни средства за постигане на своята програма. На база обединение на народнически кръжоци, през 1902 г. се появява партията на социалистите-революционери, известни повече със съкращението “есери.” Лявото крило на есеровската партия, и по-конкретно тяхната бойна организация, начело с Гершуни и Б. Савинков, извършва атентати в последните години на XIX и началото на XX век. Тяхната активност е свързана със събитията от 1905 г. в Русия. Това е време на сериозно социално противопоставяне, повлияно в голяма степен от повърхностните и бавно провеждани реформи. Показателно е убийството на министър-председателя П. Столипин през 1911 г. от член на партията на левите есери. В конкретния случай, както и по време на големите социални трусове през 1917 г., се натъкваме на проблема за некомпетентните държавни институции. Последните не само не могат да се справят с терористите, но със своята безпомощност създават допълнително чувство за несигурност в обществото [5].

Най-описваният атентат в руската история е вероятно убийството на Григорий Распутин. На живота и смъртта на легендарния монах са посветени огромен брой изследвания. По наше мнение ролята му в руската политика е твърде преувеличена. Скандалът след атентата обаче има твърде голямо отражение върху развитието на Русия. Скандалът рефлектира върху монархията като институция и така оказва влияние върху събитията в страната през следващите няколко години.

След 1917 г. терорът продължава да заема важно място в Съветска Русия. Първият значим акт цели провал на външната политика на новата власт и е дело на партията на левите есери, дотогава участващи в правителството на Ленин. Есерите са недоволни от сключения сепаративен мир с Централните сили в Брест-Литовск. За да го провалят те убиват германския посланик фон Мирбах. Прекият извършител – Яков Блюмкин обаче се спасява, въпреки арестуването му. Той се включва в партията на болшевиките. Създателят на ВЧК Ф. Дзержински оценява уменията му и Блюмкин заема висок пост в специалните служби на СССР. Освен него са привлечени още немало бивши есери, разбира се, след отказа им от старите идеи и включване в болшевишката партия. Я. Блюмкин отговаря за операции зад граница, свързани с отстраняване на врагове на съветската власт. Той е първият високопоставен комунист разстрелян след политически процес. Счита се, че Й. Сталин го натоварва с организиране на атентат срещу Л. Троцки. Обвиненията срещу Блюмкин са за контакти с Троцки. След завръщането му от Швейцария той е арестуван, съден и разстрелян през 1929 г [6].

След идването на болшевиките на власт терорът става важно средство за налагане и запазване на тази власт. Първа стъпка към това е “Декретът за червения терор” от 5. септември 1918 г. По-късно терорът в СССР приема други форми и си поставя различни цели от терора на левите опозиционни организации преди 1917 г. Сега той се упражнява от специални органи – политическата полиция, носеща името ВЧК, ОГПУ, НГПУ, НКВД и т.н. Целта е смазване на всякаква съпротива, дори и на най-ниско битово ниво. В състава на органа упражняващ насилие влиза и лагерната система. Упражняване на терор над собственото население е необходимо за тоталитарна система от комунистически или от фашистки тип. Масовият терор в Русия започва практически от първите дни на управлението на Ленин [7].

Неотменна част на болшевишкото управление са лагерите. Такива има по-късно и във фашистка Германия, но системата на използване на робски труд и унищожаване на политическите противници и въобще на неудобните, е патент на комунистическото управление в СССР. Още през декември 1917 г. Ленин настоява за неспазване на законите на новата власт да се прилагат наказания като конфискация на имуществото, затвор, изпращане на фронта или принудителна работа. През 1918 г. е създаден лагерът на Соловецкия остров, който трябвало да служи за задържане на пленени офицери от Бялата армия. Почти веднага той се превръща в място за изолация на политическите противници на новия режим. Първи там попадат представители на доскорошните съюзници – левите есери и на меншевиките. На 23 юли 1918 г. излиза “Временна инструкция за лишението от свобода”, в сила до ноември 1920 г. Според нея лишението от свобода задължително се привличат към физически труд. Организационното оформяне на лагерната мрежа в Съветска Русия става през пролетта на 1919 г. То се базира на решения на VIII конгрес на болшевишката партия и на приети постановления на ВЦИК. Лагери за принудителна работа се формират във всеки губернски град, като това е задача на губернските ВЧК. Препоръчва се използването на манастири или имения в близост до съответния град, а ако това е невъзможно, да бъдат в чертите на населеното място. Минималният брой затворници е определен на 300 души. В декрета за червения терор се дават указания не само за разстрели, но и за създаване на концентрационни лагери. До края на 1918 г. са създадени такива в Нижни Новгород, с капацитет 5 000 души и в Рязан. В тях попадат служачи в старата администрация, свещеници, офицери, представители на старата интелигенция.

След края на Гражданската война по нареждане на Л. Троцки са формирани две трудови армии от войници на Червената армия. Те са използвани за изграждане на важни за режима обекти. Тази практика не продължава дълго. Поради недоволството на войниците, бягства и опасност от бунтове, трудовите армии са разпуснати. Това води до нарастване на значението на концлагерите за принудителен труд. Към края на 1920 г. на територията на Съветска Русия действат 84 такива лагери с приблизително 50 000 задържани. Следващата година е създадено Главно управление на местата за задържане, уп-

равлявано от НКВД. Броят на лагерите е 330, с около 80000 затворници. Свой лагери има и ГПУ. Общият брой на лагерниците варира от 150 000 до 195 000. От 25 юни 1922 г. всички лагери са подчинени на Ф. Дзержински, който след обединяването на ВЧК и НКВД, става народен комисар на вътрешните работи, като ГПУ, по-късно ОГПУ, е включено в същия комисариат. След поредица трансформации е създадено Главно управление на трудовите лагери (ГУИТЛ). Тази организация става основа за по-късното формиране на печално известния ГУЛАГ – Главно управление на лагерите. От 1921 г. започва създаването на Северните лагери с особено предназначение (СЛОН). Първоначално те са в Холмогори и край Архангелск.

На 26 март 1928 г. СНК оценява репресивната политика в страната като недостатъчна. Постановени са по-строги мерки, прекратено е символичното заплащане на работата на затворниците. От 1928 г. лагерниците от Соловецкия остров са прехвърлени в Карелия за прокарване на пътища и дърводобив, както и на строежа на Мурманската железопътна линия. През 1930 г. в Ледено поле и в Котлас са създадени лагери, в 1931 г. такива вече има в Медвежегорск и в района на Северна Двина. Пак тогава е основано Северноуралското управление на СЛОН, което бързо поставя основите на два нови лагера. При разработване на нефтени залежи се появяват нови концлагери – Ухтинско, Печорско, Интинско и Воркутско отделения на СЛОН. Лагери се създават и в други части на страната – по течението на Волга, в Среден и Южен Урал, Закавказието, централен Казахстан, Средна Азия, Сибир, Далечния Изток. Затворници строят Беломорканал, Кем-Ухтинския магистрален път, Парандовския път от Медвежегорск и др. През 1937 г. към ГУЛАГ са включени и т. нар. “специални селища”, жители на които са изселените във връзка с колективизацията [8].

Системният терор, упражняван от властите, смазва в зародиш всеки опит за съпротива срещу режима и осигурява безплатна работна ръка. Този опит е възприет по-късно в Германия, при управлението на Адолф Хитлер.

Победата на световна революция е фундаментална постановка в комунистическата идеология. Подготовката на тази революция включва използването на политически терор. Тези постановки на Л. Троцки са приети, макар и частично изменени от Й. Сталин, като

разбира се всякакво авторство на Троцки е отхвърлено в СССР. Сталин обаче формулира идеята за защита и отстояване на революцията в Съветския съюз, в условия на изостряне на класовата борба. Защитата на социализма не само не изключва, но и предполага “революционен терор.” Жертва на последния става самият Л. Троцки, убит през 1940 г. в Мексико. Примери в това отношение са отвличането на белогвардейските генерали Милер и Кутепов от Франция, организирането на атентати срещу Й. Тито след разрива му със Сталин, убийствата на лидери на украинското националистическо движение, убийството на беглеца от ГРУ В. Кривицки в САЩ през 1941 г. и редица други [9].

Идеята за световна революция включва подпомагането (финансово, с инструктори, въоръжение и др.) на леви организации. Този процес започва непосредствено след завземането на властта от болшевиките. Това дава тласък на различни партизански и терористични групи, но и немалко значителни състояния водят началото си от отпусканите от Москва пари за световната революция, като от тях се възползват най-откровени измамници. В много случаи отпусканите средства не дават очаквания от болшевиките резултат. Още през 1920 г. са уточнени тарифи за комунистически агитатори в различни страни от Изтока. Пак тогава сътрудник на Коминтерна от Балканите, означен с инициала “Е.”, предлага организиране на социалистическа революция на Балканския полуостров, включително завземане на Истанбул. Ленин се консултира с Чичерин и Троцки, но в крайна сметка те оценяват плана като “пълна авантюра” и отказват. До Втората световна война огромни средства са отпускани на Италианската, Френската, Индийската и ред други комунистически партии и леви движения [10].

Непосредствено след Втората световна война левите идеи имат значителна популярност сред европейската интелигенция. Теорията на Л. Троцки за перманентната революция и свързаният с нея терор, получава разпространение в редица страни. Това става чрез пряко възприемане на идеологията на Троцки или чрез модния по това време маоизъм. Такива идеи и конкретна практика откриваме при “Червените бригади”, “Баадер – Майнхоф”, а също и в Латинска Америка – “Сендеро Луминосо”, “Тупак Амаро” и др. [11]

Подбраният пример с развитието на политическият терор в Русия представлява още едно доказателство, че тероризмът няма родина, не признава граници и е едно твърде старо явление. Още при възникването си в Русия той се влияе от външни фактори и идеология. Политическият терор успява да създаде своя идеология и традиции на руска почва и на свой ред оказва влияние (идейно и в технически аспект) върху сродни движения в други държави.

Литература

1. **Зайферт, Й. Л.** Световните революционери. С., 1994, с. 252-267.
2. **Палеолог, М.** Царская Россия накануне революции. М., 1991, прил. с. 599-601.
3. **Андреев, Й., Андреев, А.** Великите князе, царете и императорите на Русия. В. Т-во, 2001, с. 406-407.
4. Пак там, с.407.
5. **Тодоров, Вл.** Тероризмът: метод и контраметод. В. "Култура", бр. 40/41, 29. октомври 2004.
6. По-подробно: **Волкогионов, Д.** Седемте вождове. С., 1996, т. I.
7. **Бжежински, Зб.** Големият провал. С., 1991, с. 24-26.
8. **Андреев, А.** Русия между двете световни войни. В. Търново, изд. ВТУ "Св. св. Кирил и Методий", под печат, с. 128-132.
9. **Волкогионов, Д.** Цит. Съч., т. II, с. 118.
10. Пак там, т. I, с. 85, 212.
11. **Виж: Стоянов, Ж.** Атентати и атентатори на XX век. С., 2003, с. 250-290.